

DAHA FAZLA EKONOMİK ÖZGÜRLÜK, DAHA YÜKSEK PERFORMANS? TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Çağdaş GÜNDÜZ¹

Öz

Bu çalışma, ekonomik özgürlük ile bankaların finansal performansı arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Bu amaçla, 2006-2021 yılları arasında Türkiye'de faaliyet gösteren mevduat bankaları incelenmiştir. Çalışmada, banka performans ölçütü olarak, ortalama aktif getirisi, ortalama özkaynak getirisi ve net faiz marjı kullanılmıştır. Ekonomik özgürlüğün üç alt bileşenin (iş özgürlüğü, parasal özgürlük, finansal özgürlük) banka performansına etkisi ayrıca incelenmiştir. Analizler panel veri tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Ampirik bulgular, daha yüksek (düşük) genel ekonomik özgürlüğün banka performansını kötüleştirdiğini (iyileştirdiğini) göstermektedir. Diğer yandan, daha yüksek iş özgürlüğü bankaların performansına olumlu yansımaktadır. Ayrıca sonuçlar, daha yüksek parasal ve finansal özgürlüğün bankaların performansı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, sektör paydaşlarının, Türkiye'deki ekonomik özgürlük düzeyini ve bu düzeyin banka performansları üzerindeki etkisini dikkate almaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aktif Getirisi, Özkaynak Getirisi, Net Faiz Marjı, Ekonomik Özgürlük, Türk Bankacılık Sektörü

JEL Kodları: G21, G29

MORE ECONOMIC FREEDOM, HIGHER PERFORMANCE? THE CASE OF TURKEY

Abstract

This study examines the relationship between economic freedom and the financial performance of banks. To this end, deposit banks operating in Turkey between 2006-2021 were examined. As a bank performance measure, average return on asset, average return on equity and net interest margin were used in the study. The effect of the three sub-components of economic freedom (business freedom, monetary freedom, financial freedom) on bank performance was also examined. The analyses were conducted via panel data technique. Empirical findings show that higher (lower) overall economic freedom reduces (increases) bank performance. On the other hand, higher business freedom has a positive impact on banks' performance. Additionally, the results indicate that higher monetary and financial freedom have a negative impact on banks' performance. The findings highlight the need for industry stakeholders to consider the level of economic freedom in Turkey and its impact on bank performance.

Keywords: Return on Asset, Return on Equity, Net Interest Margin, Economic Freedom, Turkish Banking Industry

JEL Codes: G21, G29

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi Uyumalı Bilimler Fakültesi, cgunduz@pau.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2068-4951>

GİRİŞ

Bankalar, tasarruf edenler ile borç almak isteyenler arasında arabuluculuk yapmaktadır. Diğer bir ifadeyle, müşterilerinden mevduat toplamakta ve bunları kredi alanlara borç vermektedir. Böylece, ekonomik faaliyetleri finanse ederek gerekli kaynakların toplanması ve dağıtılması noktasında katkı sağlamaktadır. Özellikle de derinliğin olmadığı finansal piyasalarda kaynakların bu şekilde dağıtımı üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında bankalar sistem içinde önemli bir finansal aracılık işlevi görmektedir.

Bankacılık sektörünü diğer sektörlerden ayıran belirgin özellikler bulunmaktadır. Bankaların finansal tabloları, finansal durumunu gösteren rasyoları bir sanayi ya da ticaret işletmesinden farklılık göstermektedir. Bankaların öz sermayesinin toplam kaynaklar içindeki payı herhangi bir şirketinkine göre çok düşük kalmaktadır. Temel kaynaklarının mevduat ve başka kurumlardan buldukları krediler olduğu düşünüldüğünde düşük sermaye ile çalışmaları bankaları oldukça hassas bir yapıya sokmaktadır. Piyasadaki olumsuzluklardan ya da çalışanlarının etik dışı davranışlarından sermayeleri kolayca etkilenebilmektedir. Ayrıca, müşterilerinin diledikleri anda paralarını çekme ihtimaline karşı her an bu yükümlülüğü yerine getirecek nakit değerle çalışmak durumunda kalmaktadırlar (Karan, 2022, s. 24). Bu nedenlerle, sektör diğerlerine kıyasla daha kırılabilir bir yapı görünümü sergilemektedir.

Bankaların hassas yapısı ve ekonomide üstlendikleri rol nedeniyle sektörün düzenlenmesine ve denetlenmesine büyük önem verilmektedir. Hızlı teknolojik değişim ile beraber bankacılığın devam eden küreselleşmesi, yaşanan bankacılık krizlerinin ağır ekonomik sonuçları ulusal ve uluslararası politika yapımcıların bu konuya daha fazla odaklanmalarına yol açmıştır. Politika tartışmaları özellikle, bankaları kimin denetlemesi gerektiği, denetim makamının ne kadar bağımsız olması gerektiği ya da nasıl bağımsız kalacağı dahil üzere etkili sürdürülebilir denetimin oluşturulmasıyla ilgili konuları içermektedir (Barth, Caprio ve Levine, 2006, s. 83).

Gerçekten de başarısız bankalar ekonomi için büyük bir sorun oluşturmaktadır. Bir bankanın iflas etmesi birçok yatırımcıyı, şirketi ve diğer bankaları etkileyebilmektedir. Örneğin, geçtiğimiz günlerde Amerika'da Silikon Vadisi (SV) gibi büyük bir bankanın iflasını açıklaması bankanın risk yönetimi konusundaki başarısızlığını göstermiştir. Bankalar, kendine ait olmayan (kişilere, şirketlere hatta başka bankalara ait) parayı elinde mevduat olarak tutmaktadır. Bu paraların çekilmek istendiği anda bankanın kasasında bulunması gerekmektedir. Dolayısıyla, piyasadaki riskler, müşterilerin artan likidite ihtiyaçları gibi sinyallerin dikkate alınması gerekmektedir. Bankacılıkta güvenin çok önemli bulunması sebebiyle SV gibi tüm dünyanın tanıdığı bir bankanın iflas etmesi sistemi zor durumda bırakmaktadır. Güvensizliğin artması, diğer bankaları tehlikeye sokup batmalarına sebep olabileceği için ekonomide domino etkisi

yaratabilmektedir. Böylesine bir durum büyük bir ekonomik kriz anlamına gelmektedir. Krizin faturasını da maalesef ülke halkı üstlenmek zorunda kalabilmektedir.

Bankacılık faaliyetleri yasalarla düzenlenmekte ve denetlenmektedir. Buradaki amaç, finansal piyasalarda istikrarı sağlamanın yanında hak sahiplerinin çıkarlarını korumak ve finansal kurumların sorumluluklarını yerine getirmesini sağlamaktır. Bu amaçların sağlanması, vatandaşların dolandırıcılığa karşı korunmasını, bankaların yasal mevzuata uygun hareket etmesi için bağımsız birimler tarafından denetlenmesini ve bağımsız denetimden geçmiş mali tablolarının yayınlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, Houston, Lin, Lin ve Ma (2010), Acemoglu, Johnson ve Robinson (2002), Mayer ve Sussman (2001) genel olarak yatırımcının korunması, yasal düzenlemeler ve sermaye piyasalarının gelişimi arasındaki önemli bağlantıları göstermektedir.

Bununla birlikte, ideal bir bankacılık sistemi asgari seviyede hükümet müdahalesi ve kontrolü gerektirmektedir (Karan, 2022, s. 470). Hükümet müdahalesi ve kontrolü asgari seviyeyi aştığında bankacılık sistemi işlevsizleşmekte, finans sektörünün ekonomik özgürlüğü kısıtlanmaktadır. Beach ve Kane (2008), ideal bankacılık ortamında, piyasanın bağımsız denetçiler ve bilgi servisleri gibi kurumlar aracılığıyla birincil derecede koruma kaynağı olması gerektiğini öne sürmektedir. Bu tür bir koruma anlayışı finansal hizmetlere ve finansal kurumlara doğrudan ya da dolaylı olarak yapılan devlet müdahalesi gibi bir korumacı anlayıştan farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, La Porta, Lopez-De-Silanes, Shleifer ve Vishny (1997), kamulaştırılmış bankaların yararlı bir aracılık rolü sağlayamayarak işlevini yitirdiğini ve rekabetçi piyasa gelişimi için engel teşkil ettiğini ileri sürmüşlerdir.

Bankacılık faaliyetleri orta çağda Avrupa'nın güneyinde başlamış olsa da yeni çağın başından itibaren Hollanda, İngiltere, Almanya gibi Kuzey ve Orta Avrupa ülkelerine doğru yönelmiş ve uluslararası boyut kazanmıştır. Bankacılık sisteminin gelişimi için gerekli olan ortam bu ülkelerdeki kurumsallaşma ve demokratikleşme hareketlerinden beslenmiştir. Bu konuyla ilgili Rodrik (2019), Acemoglu (2008), Giavazzi ve Tabellini (2005) demokrasi ortamının ve ekonomik özgürlüğün ekonomideki başarı oranını yükselttiği sonucuna ulaşmışlardır. Ekonomik özgürlüğün ekonomik büyümeyi etkilediğini sergileyen bu sonuçlar konunun daha fazla araştırılmasını teşvik etmektedir.

Konuyla ilgili çalışmaların birçoğu (Heckelman ve Knack (2009), Altman (2008), Adkins, Moomaw ve Savvides (2002), DeHaan ve Sturm (2000), Ayal ve Karras (1998)), ekonomik özgürlüğün farklı göstergelerinin büyüme üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna varmaktadır. Konuyu bankacılık sistemi özelinde ele alacak olursak, günümüz koşullarında ekonomik özgürlük bankaların başarısında rol

oyynamakta mıdır? Bu soru, ekonomik özgürlük ve banka performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türk bankacılık sektörünün performansına ilişkin önceki çalışmaları genişletmek ve ekonomik özgürlüğün banka performansına etkisine ilişkin ampirik kanıtlar oluşturmaktır. Ayrıca, çalışmada bankaların performansının ne ölçüde içsel faktörlerden (yani bankaya özgü özellikler) ve ne ölçüde dışsal faktörlerden (yani makroekonomik koşullar) etkilendiği de araştırılmaktadır. Literatür incelendiğinde bankacılık sektörünün performansını konu edinmiş çok sayıda çalışma olmasına rağmen, özellikle Türk bankacılığı açısından ekonomik özgürlüğün sektörün performansı üzerindeki etkisini ele alan çalışmalar nadiren görülmüştür. Bu kapsamda, bu çalışmanın Türkiye'deki mevduat bankalarında ekonomik özgürlüğün banka performansına etkisi incelenerek literatüre katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Bir sonraki bölümde literatürdeki ilgili çalışmalar incelenmekte ve ardından metodolojinin ana hatlarını içeren 3. bölüm gelmektedir. 4. bölüm araştırma bulguları hakkında bilgiler sunmaktadır. Son olarak, 5. bölümde sonuçların değerlendirilmesine yer verilmektedir.

LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde, literatürde yer alan ekonomik özgürlüğün banka performansı üzerindeki etkisi ile ilgili çalışmalara yer verilmektedir.

Claessens ve Laeven (2004), 50 farklı ülkedeki banka verisi üzerinden 1994-2001 yılları için panel veri analizi yaparak, bankacılıkta rekabetin neyin etkisiyle arttığını belirlemeye çalışmışlardır. Çalışmalarında, yeni yerli ve yabancı banka girişlerine izin vererek daha fazla ekonomik özgürlüğün verimliliği ve bankacılık kârlarını artırabileceğine dikkat çekmişlerdir. Ekonomik özgürlüğün bulunduğu bir ekonomide rekabet eden daha fazla sayıda firma olacağından ve bankalar daha fazla müşteriye erişim sağlayacağından, bu durumun bankaların daha fazla kredi verme eğiliminde olması anlamına geleceğini belirtmişlerdir. Daha fazla ekonomik özgürlüğün, bankalar için daha iyi bir çalışma ortamına ve daha güçlü ekonomik büyümeye yol açacağını ve bunun daha yüksek bankacılık performansı ile sonuçlanacağını vurgulamışlardır.

Sufian ve Habibullah (2010a), 1999 ile 2007 yılları arasında Malezya'daki bankaların panel verilerini kullanarak performansları ile ekonomik özgürlük arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Bankaların performansı, aktif getirisi (ROA), özkaynak getirisi (ROE) gibi finansal göstergeler kullanılarak ölçülmüştür. Çalışma, ekonomik özgürlüğün Malezya'daki bankaların performansı üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Özellikle, daha yüksek düzeylerde ekonomik özgürlüğün daha yüksek ROA ve ROE

oranlarına yol açtığını bulmuştur. Roychoudhury ve Lawson (2010), 2000'den 2006'ya kadar 93 ülkeden oluşan bir örneklem için regresyon analizi kullanarak, ekonomik özgürlükteki bir düşüşün, bir hükümetin borçlanma maliyetlerini önemli ölçüde artıracaklarını ve bunun banka performansı üzerindeki yansımalarının belirsiz olduğunu ortaya koymuşlardır. Araştırma bulguları, ekonomik özgürlük endeksindeki iki birimlik düşüşün bir ülke için yaklaşık %50 daha yüksek bir borçlanma maliyeti anlamına geldiğini göstermiştir. Sufian ve Habibullah (2010b), 2000 ile 2008 yılları arasında Çin'deki bankaların verilerini kapsayan bir panel veri seti kullanarak bankaların performansını ölçmüşler ve ekonomik özgürlüğün performans üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmada, performans ölçütü olarak ROA, ekonomik özgürlüğün performans üzerindeki etkisini incelemek için ise çeşitli ekonomik özgürlük göstergeleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, ekonomik özgürlüğün Çin'deki bankaların performansını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur.

Diğer bir çalışmada Sufian ve Habibullah (2011), ekonomik özgürlüğün gelişmekte olan bir ekonomide banka verimliliği üzerindeki etkisine ilişkin ampirik kanıtlar sunmaktadır. 2000-2008 döneminde Çin bankacılık sektörünün verimliliğini hesaplamak için Veri Zarflama Analizi yöntemini kullanmışlardır. Yöntem neticesinde elde ettikleri teknik etkinlik skorlarını bağımlı değişken olarak modele almışlardır. Ampirik bulgular, ekonomik özgürlüğün farklı boyutlarının banka etkinliğini aynı doğrultuda etkilemediğini sergilemiştir. Girişimcilerin iş kurma özgürlüğünün artmasının (azalmasının) banka verimliliğini artırdığını (azalttığını) bulmuşlardır. Benzer şekilde, parasal özgürlüğün banka etkinlik seviyeleri ile pozitif ilişkide olduğunu saptamışlardır. Onlara göre bu, istikrarlı ve güvenilir bir para politikasının iş ortamı için önemini göstermektedir. Öte yandan, finansal özgürlüğün etkisi negatif çıkmıştır. Bu da daha yüksek (düşük) finansal özgürlüğün Çin bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların etkinliğini azalttığını (arttırdığını) ifade etmektedir.

Chortareas, Girardone ve Ventouri (2013), finansal özgürlük ve banka verimliliği arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışma, Avrupa Birliği'ndeki 27 ülkeden çok sayıda ticari bankanın verilerini kullanarak, finansal özgürlük düzeyi ile banka verimliliği arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Çalışmada bağımlı değişken olarak Veri Zarflama Analizi verimlilik puanlarını ifade eden yönetsel etkinlik ölçüsü kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, finansal özgürlüğü yüksek olan ülkelerde bankaların daha verimli olduğu görülmüştür. Finansal özgürlük, bankaların rekabet edebildiği, düzenlemelerin bankaları aşırı düzeyde sınırlamadığı ve sermaye hareketlerinin serbest olduğu bir ortam anlamına gelmektedir. Yazarlara göre böyle bir ortam, bankaların daha verimli bir şekilde faaliyet göstermelerine ve daha yüksek getiriler elde etmelerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, çalışma daha özgür siyasal sisteme sahip ülkelerde finansal özgürlüğün performans üzerindeki etkilerinin daha belirgin bir şekilde hissedildiğini de

vurgulamaktadır. Shahabadi ve Samari (2013), panel veri modeli kullanarak, 2001-2011 dönemi için gelişmiş (17 adet) ve gelişmekte olan (9 adet) ülkelerde ekonomik özgürlük endeksinin bankaların performansı üzerindeki etkisini incelemiştir. Bulgular, ekonomik özgürlük derecesi yüksek olan ülkelerin daha iyi finansal performansa sahip olduklarını ortaya koymuştur. Ayrıca, ekonomik özgürlük endeksleri her iki ülke grubunda da banka kârlılığı üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır.

Gropper, Jahera ve Park (2015), 1989-2010 arasında ABD’de 410 ticari bankayı örneklem aldıkları çalışmada panel data tekniğini kullanarak, banka performansının, politik bağlantıların yanı sıra ekonomik özgürlük ile pozitif ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca, ağır banka düzenlemelerinin fırsatları azalttığını ve ekonomik özgürlüğü kısıtladığını belirterek, düzenlemelerin daha düşük banka performansı ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Akinci, Akinci ve Yılmaz (2015), AB üyesi ülkelerde 1995-2011 dönemi itibarıyla merkez bankası bağımsızlığı, finansal özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri panel ARDL sınır testi yaklaşımını kullanarak araştırmışlardır. Sonuç olarak hem uzun hem de kısa dönemde merkez bankası bağımsızlığı, finansal özgürlük ve ekonomik büyüme arasında pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı ilişkilerin varlığını tespit etmişlerdir. Ayrıca sonuçlar, merkez bankası bağımsızlığının ve finansal özgürlüğün büyüme düzeyini belirleyen önemli faktörlerden olduğunu göstermiştir.

Banka verimliliğinin, mülkiyet yapısındaki değişiklikler ve finansal özgürlük gibi faktörlerden nasıl etkilendiği Lin, Doan ve Doong (2016) tarafından araştırılmıştır. 2003-2012 döneminde gelişmekte olan 12 Asya ekonomisini incelemiştir. Banka etkinlik puanlarını tahmin etmek için stokastik sınır yaklaşımını kullanmışlar ve yüksek finansal özgürlük düzeyine sahip ülkelerde bankaların daha verimli olduğunu tespit etmişlerdir. Bjornskov (2016), bir ülkenin ekonomik özgürlük düzeyinin, finansal krizlerle karşılaştığında ne ölçüde etkili olduğunu incelemiştir. Ekonomik özgürlüğün finansal krizlerin neden olduğu ekonomik kayıpları azaltabileceği hipotezini test etmiştir. Bu amaçla, 1993–2010 arası dönemde 175 ülkede gerçekleşen 212 krizi incelemiştir. Ekonomik özgürlük düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde finansal krizlerin daha az yaygın olduğunu, dolayısıyla bankaların ve diğer finansal kurumların daha az etkilendiği sonucunu bulmuştur. Ekonomik özgürlüğün finansal krizlere karşı koruyucu bir faktör olarak işlev görebileceğini ifade etmiştir.

Ghosh (2016), 2000-2012 yılları için ekonomik özgürlüğün MENA (Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi) ülkelerindeki çok sayıda ticari ve İslami bankaların risk alabilirliği üzerindeki etkisini dengesiz panel yöntemi ile incelemiştir. Modele, bir bankanın iflasa yakınlığını gösteren Z-skorumu (kaldıraç, kârlılık ve volatilitiyi birleştirmektedir) ve takipteki krediler/toplam krediler oranını bağımlı değişken olarak ilave etmişlerdir. Bulgular, ekonomik özgürlüğün bankaların risk alabilirliği üzerinde önemli ve göz ardı edilemez bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Ekonomik özgürlüğün alt bileşenlerinden hem iş hem de

parasal özgürlüğün daha yüksek seviyelerde olmasının kâr değişkenliğini ve bankaların risk iştahını artırdığı görülmüştür.

Blau (2017), ekonomik özgürlük düzeyinin finansal piyasalarda meydana gelen çöküşlerin sıklığı ve yoğunluğu üzerindeki etkisini 2001-2012 dönemleri için araştırmıştır. Piyasa çökme riskini incelerken ABD borsalarında işlem gören ancak yabancı şirketlerin hisselerini temsil eden sertifikaları (ADR) kullanmışlardır. 38 ülkeden 380 ADR üzerinden bir örneklem oluşturmuş ve panel data tekniği kullanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, ekonomik özgürlük düzeyi yüksek olan ülkelerde finansal piyasalardaki çöküşler daha az sıklıkla ve daha düşük yoğunlukta gerçekleşmektedir. Bunu, ekonomik özgürlük düzeyi yüksek olan ülkelerin daha iyi bir finansal altyapıya sahip olmaları, daha iyi düzenlemeler yapmaları ve riski daha iyi yönetmeleri ile açıklamaktadır. Bu, aynı zamanda ekonomik özgürlüğün hem bankacılık kârlılığı hem de istikrarı için olumlu sonuçlar doğurması anlamına gelmektedir.

Papanikolaou (2019), kredi piyasasındaki aşırı rekabetin banka kredi oranlarını düşürdüğünü ve böylece kredibilitesi düşük yeni müşterilerin kredi piyasalarına girişini teşvik ettiğini ortaya koymaktadır. Bu durumun banka kârlılığını olumsuz anlamda etkileyebileceğini belirtmektedir. Daha fazla ekonomik özgürlüğün, bankacılık sektöründe daha fazla rekabetle ilişkilendirildiği ölçüde, çalışma sonuçları, bunun banka kârlılığı üzerinde potansiyel olarak olumsuz bir etki yarattığını ortaya koymaktadır.

Santoso, Yusgiantoro, Soedarmono ve Prasetyantoko (2021), 2000'den 2016'ya kadar Asya-Pasifik bölgesinde borsaya kote 265 bankayı kullanarak bankacılık sektöründeki piyasa gücünün olumlu yönlerini panel veri tekniği ile araştıran bir çalışma ortaya koymuşlardır. Çalışmada, bankaların piyasa gücüne sahip olmalarının, daha yüksek sermaye birikimleri ve finansal özgürlük ile birlikte değerlendirildiğinde, finansal istikrarı artırabileceği ve bankaların daha etkili bir şekilde kredi sağlayabileceği savunulmaktadır. Ayrıca çalışma, bankaların piyasa gücünün ve finansal özgürlüklerinin artmasının, maliyetlerinin düşmesine ve kârlılıklarının artmasına yardımcı olabileceği sonucuna varmaktadır. Khan, Islam ve Akbar (2021), 1984-2018 yılları arasında 87 gelişmekte olan ekonomi arasında ekonomik özgürlüğün finansal gelişme üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bulgular, yüksek özgürlük ortamının finansal sistemi desteklediğini ortaya koymuştur. Ekonomik özgürlüğün, gelişmekte olan ekonomiler arasında finansal sistemi en azından belirli bir eşğin üzerine çıkarmak için önemli bir araç olduğu sonucuna varmışlardır.

Literatür incelemesi sonucunda özellikle bu konuda daha çok uluslararası çalışmalar olduğu görülmektedir.

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Araştırma metodolojisi, çalışmada kullanılan veri setinin ve ekonometrik modelin açıklanması aşamalarından oluşmaktadır.

Veri Seti

Çalışmanın kapsamını 2006-2021 döneminde Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat toplama yetkisine sahip bankalar oluşturmaktadır. Kalkınma ve yatırım bankaları mevduat toplayamadıklarından, katılım bankacılığında ise faiz olgusu olmadığından analize dahil edilmemişlerdir. Çalışmada, 23 mevduat bankasının (Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Akbank T.A.Ş., Anadolubank A.Ş., Fibabanka A.Ş., Şekerbank T.A.Ş., Turkish Bank A.Ş., Türk Ekonomi Bankası A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Alternatifbank A.Ş., Arap Türk Bankası A.Ş., Burgan Bank A.Ş., Citibank A.Ş., Denizbank A.Ş., Deutsche Bank A.Ş., HSBC Bank A.Ş., ICBC Turkey Bank A.Ş., ING Bank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Turkland Bank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş.) verileri kullanılmıştır. Bankalara özgü değişkenler, Türkiye Bankalar Birliği (TBB) veri tabanından, makroekonomik değişkenler ise IMF veri tabanından alınmıştır. Ekonomik özgürlük endeksi verileri, The Heritage Foundation (HF) tarafından yıllar itibariyle yayınlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi verilerinden alınmıştır.

Modele ilave edilen değişkenler literatürde en çok kullanılanlar arasından seçilmiştir. Literatürde, banka performansına ilişkin ampirik çalışmalar tipik olarak ROA, ROE ve net faiz marjına (NIM) odaklanmış ve genellikle birtakım iç ve dış göstergelerin bir fonksiyonu olarak ifade edilmiştir. İçsel belirleyiciler, esas olarak bir bankanın yönetim kararlarından ve işletme politikasından etkilenmektedir. Bunlar, bir bankanın karşılık politikası, sermaye yeterliliği, likidite seviyesi, gelir-gider yönetimi ve banka büyüklüğü gibi göstergeler olabilmektedir. Diğer yandan hem sektör hem de makroekonomik belirleyicileri ifade eden dışsal belirleyiciler, bankanın faaliyet gösterdiği ekonomik ve yasal ortamları yansıtmaktadır. Tablo 1, araştırma modelinde kullanılan değişkenleri göstermektedir. Ayrıca tabloda, belirleyicilerin literatüre göre varsayılan etkisine de yer verilmektedir.

Tablo 1: Kullanılan değişkenlerin açıklamaları

Değişken	Ölçüm	Varsayılan Etki	Kaynak/Veri tabanı
Bağımlı Değişkenler			
ROAA	Yıl sonu Net Kâr (Zarar) rakamı / Son iki yıla ait "Toplam Aktifler" kalemlerinin aritmetik ortalaması		TBB
ROEA	Yıl sonu Net Kâr (Zarar) rakamı / Son iki yıla ait "Özkaynaklar" kalemlerinin aritmetik ortalaması		TBB
NIM	"Net Faiz Geliri / Toplam Aktifler" oranını gösterir		TBB
Bağımsız Değişkenler			
İçsel Belirleyiciler			
TKTA	"Toplam Krediler / Toplam Aktifler" olarak hesaplanan oran, bankanın aktiflerinin yüzde kaçının kredilere bağlandığını gösteren bir likidite ölçüsüdür	+/-	TBB
lnTA	Bankanın toplam aktiflerinin doğal logaritması	+/-	TBB
FDGTA	"Faiz Dışı Gelirler (net) / Toplam Aktifler" olarak hesaplanan oran, gelir gider yapısı hakkında bilgi verir	+	TBB
KATK	"Kredi Karşılıkları / Toplam Krediler" şeklinde hesaplanan oran, bir bankanın kredi başına ne kadar karşılık ayırdığını gösteren bir kredi riski göstergesidir	-	TBB
OTA	"Özkaynaklar / Toplam Aktifler" olarak hesaplanan oran, bankanın sermaye gücünü gösterir	+	TBB
PERDFG	"Personel Giderleri / Diğer Faaliyet Giderleri" şeklinde hesaplanan bir faaliyet rasyosudur	-	TBB
Dışsal Belirleyiciler			
GDP	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'da bir önceki yıla göre yaşanan % değişim	+	IMF
INF	Tüketici fiyatlarında bir önceki yıla göre yaşanan % değişim	+/-	IMF
Ekonomik Özgürlük			
OF	Genel ekonomik özgürlük endeksi, ekonomik özgürlüğün dört kategori altında gruplandırılmış on iki bileşene dayalı ölçüsüdür	+/-	HF
BF	İş özgürlüğü, girişimcilerin iş kurma konusunda ne kadar özgür olduklarını, lisans almanın ne kadar kolay olduğunu ve bir işletmeyi kapatmanın kolaylığını ölçer	+	HF
MF	Parasal özgürlük, enflasyon ile fiyat kontrollerini birlikte değerlendiren bir ölçüdür	+	HF
FF	Finansal özgürlük, bankacılık sisteminin güvenliğinin ve hükümet kontrolünden bağımsızlığın bir ölçüsüdür	+	HF

Modelde, bağımlı değişken olarak finansal performans ortalama aktif getirisini gösteren ROAA (Kosmidou (2008), Sufian ve Habibullah (2010b), Alper ve Anbar, (2011)), ortalama özkaynak getirisini gösteren ROEA (Alper ve Anbar (2011), Baum, Çağlayan ve Xu (2020), Asteriou, Pilbeam ve Tomuleasa (2021)) ve NIM (Chortareas, Garza-Garcia ve Girardone (2012), Yağcılar ve Kalaycı (2020), Kara, Babuşçu ve Hazar (2021)) oranları tarafından temsil edilmektedir. Bir faaliyet dönemi boyunca banka aktiflerinde ve özkaynaklarında meydana gelen değişimleri yakalamak için bu çalışmada ortalama değerler kullanılmıştır. Abugamea'ya (2021) göre ROA, bir işletme açısından, bir birim aktif başına kazanılan kârı göstermektedir ve yönetimin kâr elde etmek için bankanın reel ve finansal yatırım kaynaklarını kullanma becerisini yansıtmaktadır. Herhangi bir banka için ROA, bankanın politika kararlarına olduğu kadar hükümetin yasal düzenlemeleriyle ve ekonomiyle ilgili kontrol edilemeyen faktörlere de bağlı kalmaktadır. ROE ise banka yönetimlerinin hissedarlarının fonlarını kullanmadaki etkinliğini yansıtmaktadır. ROA ve ROE oranları, muhasebe tabanlı finansal performans ölçütleri olarak geniş bir paydaş grubu tarafından kullanılabilir. NIM, net faiz gelirinin banka aktif toplamına oranı olarak tanımlanmaktadır.

Çalışmada araştırma modeline bağımsız değişken olarak bankalara özgü altı değişken eklenmiştir. Bir bankanın kredi müşterisinin sözleşmeye uygun biçimde yükümlülüklerini karşılayamaması kredi riskini doğurmaktadır. TKTA oranı, bankaların aktif kalitesinde ve sermaye ihtiyacının belirlenmesinde önem arz etmektedir. Krediler bankalar için önemli bir gelir kaynağı olduğundan kârlılık üzerinde pozitif bir etki yaratması beklenmektedir. Ancak, kredi hacminde genişlemeyle beraber banka açısından kredi riski artarsa kârlılık bundan olumsuz etkilenebilmektedir.

InTA değişkeni, bankanın ölçek ekonomisinden ne derece faydalandığını göstermek için modele alınmıştır. Büyüklüğü belirten bu oran, özellikle piyasalar geliştikçe önemli ölçek ekonomilerinin varlığı halinde bankanın bu durumdan maliyet avantajı sağlayarak ve risk çeşitlendirmesini kontrol ederek kârlılığını artırabileceğini vurgulamaktadır (Altunbaş, Gardener, Molyneux ve Moore, 2001, s. 1943; Goddard, Molyneux ve Wilson, 2004, s. 1078). Öte yandan, artan büyüklük daha yüksek risklere yol açıyorsa, performans üzerinde olumsuz etkiler oluşabilmektedir (Sufian ve Habibullah, 2010a, s. 80).

Bankaların faiz geliri dışında da gelir elde ettiğini kabul etmek için, FDGTA oranı regresyon modeline dahil edilmiştir. Ücret ve komisyon gelirleri, hizmet bedeli ve harçları vb. diğer faaliyet gelirlerini kapsamaktadır. Değişkenin banka kârlılığı ile pozitif ilişki göstermesi beklenmektedir.

KATK, modele kredi riskini temsil eden bağımsız bir değişken olarak dahil edilmiştir. Katsayısının negatif olması beklenmektedir çünkü banka adına batık kredilerin kârlılığı düşürmesi beklenmektedir. Nitekim Miller ve Noulas (1997) finansal kurumların yüksek riskli kredilere maruz kalma oranı arttıkça

ödenmemiş kredi birikiminin artacağını ve kârlılığın daha düşük olacağını öne sürmektedir. Böyle bir durumda kredi portföyünün riski yükselip aktif kalitesi düşeceğinden banka kârlılığı olumsuz etkilenebilmektedir (Kosmidou, 2008, s. 152).

Çalışmada sermaye yeterliliğinin bir ölçüsü olarak OTA kullanılmıştır. Sermaye yeterliliği, Kosmidou'ya (2008) göre banka özkaynaklarının maruz kalınacak herhangi bir şoku karşılayabilecek yeterlilikte olmasını ifade etmektedir. Oran ne kadar yüksek olursa, dış finansman ihtiyacının o kadar düşük olması ve dolayısıyla kârlılığın yüksek olması beklenmektedir. Ayrıca, sermayesi güçlü bankalar daha düşük iflas riski ile karşı karşıya olduklarından, bu da fonlama maliyetlerini düşürücü bir etki yaratmaktadır.

Modele alınan bir diğer içsel belirleyici olan PERDFG, faiz dışı giderler içinde personel giderlerinin oranını ifade etmektedir. Bir bankanın şube ağı genişledikçe personel sayısının artacağı düşünülmektedir. Bu durumun giderleri yükseltmesi yönünde sonuç doğurması ve kârlılığı olumsuz etkilemesi beklenmektedir.

Bankacılık faaliyetleri, küresel nitelik taşınması nedeniyle makroekonomik koşullardan etkilenmektedir. Çalışmada makro ekonomik koşulların ölçütü olan GDP ve INF (Demirgüç-Kunt, Laeven ve Levine (2004), Asteriou vd. (2021)) iki bağımsız değişken şeklinde kullanılmıştır. GDP, GSYİH'deki yıllık değişimi ifade etmektedir. Genel olarak, daha yüksek ekonomik büyüme oranlarının bankaları daha fazla borç vermeye teşvik etmesi, aktif kalitesini artırması, bunun yanı sıra daha yüksek marjlar talep etmelerine fırsat sağlaması beklenmektedir. Aksine, büyüme yavaşladıkça kredi kalitesi bozulma eğilimi gösterebilmekte ve bu da banka kârlılığını azaltabilmektedir. Bir önceki yıla göre tüketici fiyatlarındaki değişimi belirten INF, bankaların hem maliyetlerini hem de gelirlerini etkilemektedir. Enflasyonun banka kârlılığını ne ölçüde etkilediği, gelecekteki fiyat hareketlerin tahmin edilip edilmemesine göre şekillenmektedir. Beklenen enflasyon durumunda, faiz oranları buna göre ayarlanmakta ve gelirler maliyetlerden daha hızlı artmakta dolayısıyla kârlılık üzerinde olumlu bir etki yaratılmaktadır. Beklenmeyen enflasyonda ise bankalar faiz oranlarını ayarlamakta ağır kalabilmekte, bu da maliyetlerin gelirlerden daha hızlı artmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak banka kârlılığı üzerinde olumsuz bir etki ortaya çıkabilmektedir (Perry, 1992, s. 25).

Çalışmada ekonomik özgürlüğün etkisini incelemek için literatürde yaygın olarak kullanılan ve ekonomik özgürlüğü 4 gruba bağlı 12 başlık altında inceleyen OF endeksi kullanılmıştır: Mülkiyet hakları, adli etkinlik, hükümet etkinliği, vergi yükü, devlet harcamaları, mali sağlık, iş özgürlüğü, çalışma özgürlüğü, parasal özgürlük, ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü ve finansal özgürlük. Bu bileşenler, 0'dan 100'e kadar değerler alan ve daha yüksek bir değer daha büyük bir ekonomik serbestlik derecesini gösteren

bir bileşik endeks oluşturmak için eşit şekilde ağırlıklandırılmıştır (The Heritage Foundation [HF], 2023b, s. 12). Endeks, Chortareas vd. (2013), Bjornskov (2016) ve Asteriou vd. (2021) tarafından yapılan çalışmalarda ekonomik özgürlüğün etkisini incelemek için kullanılmıştır.

OF'nin yanı sıra, finans sektörünü yakından ilgilendiren üç endeks ayrıca modele alınmıştır. Bunlar BF, MF ve FF indekslerini içermektedir. BF (iş özgürlüğü), iş kurma, lisans alma veya iş sonlandırma konularında girişimcilere tanınan özgürlüğü ölçmektedir. Bu üç faaliyetten herhangi birinin önündeki engeller iş yaratma konusunda caydırıcı olmaktadır. MF (parasal özgürlük), enflasyon oranını ve fiyat kontrolünü birlikte değerlendirmektedir. Hem enflasyon hem de fiyat kontrolleri piyasa faaliyetlerini bozduğundan, indeks para politikasının bağımsızlığını ölçmektedir. Bugün neredeyse tüm para teorilerini düşük enflasyon ve bağımsız bir merkez bankası desteği karakterize etmektedir. FF (finansal özgürlük), bankacılık sisteminin güvenliğinin ve de hükümet kontrolünden bağımsızlığını ölçmektedir. İdeal bir bankacılık ortamından, finansman fırsatlarını genişleterek ve girişimciliği teşvik ederek, fon arz edenler ve talep edenler arasında en verimli finansal aracılığı sağlaması beklenmektedir. İndeksler 0-100 aralığında değerler alıp, burada 100 puan, ekonomik özgürlüğe en uygun ekonomik ortamı veya politikalar dizisini belirtmektedir (HF, 2023, s. 14-16). Her üç indeks de etkisinin daha net anlaşılması açısından araştırma modeline tek tek dahil edilmiştir.

Ekonometrik Model

Çalışmada, ekonometrik yöntem olarak yatay kesit ve zaman serisi analizlerini birleştiren panel veri analizinin uygulanması tercih edilmiştir. Bankacılık performansı ile ekonomik özgürlük ve daha önce açıklanan içsel, dışsal belirleyiciler arasındaki ilişkiyi test etmek için aşağıdaki modeller oluşturulmuştur.

$$ROAA_{OF_{it}} = \alpha_1 + \beta_1 TKTA_{it} + \beta_2 \ln TA_{it} + \beta_3 FGDTA_{it} + \beta_4 KATK_{it} + \beta_5 OTA_{it} + \beta_6 PERDFG_{it} + \beta_7 GDP_t + \beta_8 INF_t + \beta_9 OF_t + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$ROAA_{BF_{it}} = \alpha_1 + \beta_1 TKTA_{it} + \beta_2 \ln TA_{it} + \beta_3 FGDTA_{it} + \beta_4 KATK_{it} + \beta_5 OTA_{it} + \beta_6 PERDFG_{it} + \beta_7 GDP_t + \beta_8 INF_t + \beta_9 BF_t + \varepsilon_{it} \quad (1a)$$

$$ROAA_{MF_{it}} = \alpha_1 + \beta_1 TKTA_{it} + \beta_2 \ln TA_{it} + \beta_3 FGDTA_{it} + \beta_4 KATK_{it} + \beta_5 OTA_{it} + \beta_6 PERDFG_{it} + \beta_7 GDP_t + \beta_8 INF_t + \beta_9 MF_t + \varepsilon_{it} \quad (1b)$$

$$ROAA_{FF_{it}} = \alpha_1 + \beta_1 TKTA_{it} + \beta_2 \ln TA_{it} + \beta_3 FGDTA_{it} + \beta_4 KATK_{it} + \beta_5 OTA_{it} + \beta_6 PERDFG_{it} + \beta_7 GDP_t + \beta_8 INF_t + \beta_9 FF_t + \varepsilon_{it} \quad (1c)$$

$$ROEA_{OF_{it}} = \alpha_1 + \beta_1 TKTA_{it} + \beta_2 \ln TA_{it} + \beta_3 FGDTA_{it} + \beta_4 KATK_{it} + \beta_5 OTA_{it} + \beta_6 PERDFG_{it} + \beta_7 GDP_t + \beta_8 INF_t + \beta_9 OF_t + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

$$ROEA_{BF_{it}} = \alpha_1 + \beta_1 TKTA_{it} + \beta_2 \ln TA_{it} + \beta_3 FGDTA_{it} + \beta_4 KATK_{it} + \beta_5 OTA_{it} + \beta_6 PERDFG_{it} + \beta_7 GDP_t + \beta_8 INF_t + \beta_9 BF_t + \varepsilon_{it} \quad (2a)$$

$$ROEA_{MF_{it}} = \alpha_1 + \beta_1 TKTA_{it} + \beta_2 \ln TA_{it} + \beta_3 FGDTA_{it} + \beta_4 KATK_{it} + \beta_5 OTA_{it} + \beta_6 PERDFG_{it} + \beta_7 GDP_t + \beta_8 INF_t + \beta_9 MF_t + \varepsilon_{it} \quad (2b)$$

$$ROEA_{FF_{it}} = \alpha_1 + \beta_1 TKTA_{it} + \beta_2 \ln TA_{it} + \beta_3 FGDTA_{it} + \beta_4 KATK_{it} + \beta_5 OTA_{it} + \beta_6 PERDFG_{it} + \beta_7 GDP_t + \beta_8 INF_t + \beta_9 FF_t + \varepsilon_{it} \quad (2c)$$

$$NIM_{OF_{it}} = \alpha_1 + \beta_1 TKTA_{it} + \beta_2 \ln TA_{it} + \beta_3 FGDTA_{it} + \beta_4 KATK_{it} + \beta_5 OTA_{it} + \beta_6 PERDFG_{it} + \beta_7 GDP_t + \beta_8 INF_t + \beta_9 OF_t + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

$$NIM_{BF_{it}} = \alpha_1 + \beta_1 TKTA_{it} + \beta_2 \ln TA_{it} + \beta_3 FGDTA_{it} + \beta_4 KATK_{it} + \beta_5 OTA_{it} + \beta_6 PERDFG_{it} + \beta_7 GDP_t + \beta_8 INF_t + \beta_9 BF_t + \varepsilon_{it} \quad (3a)$$

$$NIM_{MF_{it}} = \alpha_1 + \beta_1 TKTA_{it} + \beta_2 \ln TA_{it} + \beta_3 FGDTA_{it} + \beta_4 KATK_{it} + \beta_5 OTA_{it} + \beta_6 PERDFG_{it} + \beta_7 GDP_t + \beta_8 INF_t + \beta_9 MF_t + \varepsilon_{it} \quad (3b)$$

$$NIM_{FF_{it}} = \alpha_1 + \beta_1 TKTA_{it} + \beta_2 \ln TA_{it} + \beta_3 FGDTA_{it} + \beta_4 KATK_{it} + \beta_5 OTA_{it} + \beta_6 PERDFG_{it} + \beta_7 GDP_t + \beta_8 INF_t + \beta_9 FF_t + \varepsilon_{it} \quad (3c)$$

$$ROAA_{it} = \alpha_1 + \beta_1 TKTA_{it} + \beta_2 \ln TA_{it} + \beta_3 FGDTA_{it} + \beta_4 KATK_{it} + \beta_5 OTA_{it} + \beta_6 PERDFG_{it} + \beta_7 GDP_t + \beta_8 INF_t + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

$$ROEA_{it} = \alpha_1 + \beta_1 TKTA_{it} + \beta_2 \ln TA_{it} + \beta_3 FGDTA_{it} + \beta_4 KATK_{it} + \beta_5 OTA_{it} + \beta_6 PERDFG_{it} + \beta_7 GDP_t + \beta_8 INF_t + \varepsilon_{it} \quad (5)$$

$$NIM_{it} = \alpha_1 + \beta_1 TKTA_{it} + \beta_2 \ln TA_{it} + \beta_3 FGDTA_{it} + \beta_4 KATK_{it} + \beta_5 OTA_{it} + \beta_6 PERDFG_{it} + \beta_7 GDP_t + \beta_8 INF_t + \varepsilon_{it} \quad (6)$$

Ekonomik özgürlüğün etkisini ölçen OF, BF, MF ve FF indeksleri, etkilerinin daha net vurgulanması açısından araştırma modellerine tek tek dahil edilmiştir. “ ε_{it} ” hata terimini, “ α_1 ” sabit terimi, “ i ” ve “ t ” indeksleri sırasıyla bankaları ve yılı temsil etmektedir.

Analizlere başlarken öncelikle klasik, sabit etkili ve rassal etkili modeller arasında seçim yapabilmek için F testi ile Hausman testi uygulanmıştır. Daha sonra panel regresyon modellerinde sıkça karşılaşılan

değişen varyans (heteroskedasite), otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı (birimler arası korelasyon) problemlerinin araştırma modelinde olma ihtimaline karşı birtakım spesifikasyon testleri gerçekleştirilmiştir. Tahmin edilen modellerde heteroskedasite için Levene (1960), Brown ve Forsythe (1974) testleri, otokorelasyon için Bhargava, Franzni ve Narendranathan (1982) tarafından modifiye edilen Durbin Watson (DW) test istatistiği ile Baltagi ve Wu (1999) tarafından geliştirilen LBI test istatistiği uygulanmıştır. Ardından, birimler arası korelasyonun önemli olup olmadığı için Friedman (1937) ve Pesaran (2004) testleri gerçekleştirilmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışmada öncelikle klasik model ile sabit etkili model arasında bir seçim yapmak amacıyla F testi uygulanmıştır. F testi sonuçları ile birlikte araştırma sonucunda elde edilen diğer tüm bulgular aşağıda Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2: Tahmin sonuçları

	(1)	(2)	(3)
F testi			
F _{22, 336}	7.95 (0.0000)	3.91 (0.0000)	12.46 (0.0000)
Hausman testi			
Prob>chi2	(0.1371)	(0.0371)	(0.0001)
Değişen varyans			
W0	(0.0000)	(0.0000)	(0.0000)
W50	(0.0000)	(0.0363)	(0.0000)
W10	(0.0000)	(0.0091)	(0.0000)
Otokorelasyon			
Modifiye DW	1.4264	1.3350	1.2959
Baltagi-Wu LBI	1.5642	1.4947	1.4776
Yatay kesit bağımlılığı			
Pesaran testi	(0.0006)	(0.0000)	(0.0000)
Friedman testi	(0.0062)	(0.0005)	(0.0006)

Not: Bu tablo, Eşitlik (1), (2) ve (3) ‘de sunulan modellerin tahmin sonuçlarını içermektedir. Yerden tasarruf etmek için Eşitlik (1a), (1b), (1c), (2a), (2b), (2c), (3a), (3b), (3c), (4), (5) ve (6)’da gösterilen diğer modellerin tahmin sonuçları raporlanmamıştır. Her sütun ayrı bir regresyon modelini belirtmektedir.

Yukarıdaki tabloda yer alan F testi sonuçlarına göre; her üç model için de $P < 0.05$ olduğundan tahmin edilen modeller için klasik tahmincinin uygun olmadığına karar verilmiştir. Ardından, modelin sabit etkili mi yoksa rassal etkili mi olduğunu anlamak için Hausman testi uygulanmıştır. Hausman testi sonuçlarına göre ilk model için $P = 0.1371$, ikinci model için $P = 0.0371$ ve üçüncü model için $P = 0.0001$ değerlerine ulaşılmıştır. Hausman testi sonucuna göre, ilk modelde $P > 0.05$ olduğundan rassal etkiler tahmincinin daha etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer modellerde ise çıkan sonuçlar sabit etkiler tahmincinin daha etkin olduğunu ortaya koymuştur ($P < 0.05$).

Heteroskedasiteyi test etmek için Levene (1960), Brown ve Forsythe (1974) testleri (W_0 , W_{50} ve W_{10}) uygulanmıştır. “Birimlerin varyansları eşittir” şeklinde kurulan H_0 hipotezi araştırma modelleri için reddedilerek tahmin edilen modellerde heteroskedasite olduğu anlaşılmıştır.

Otokorelasyonun varlığını sınamak amacıyla Bhargava vd. (1982) tarafından önerilen DW testi ve Baltagi ve Wu (1999) tarafından geliştirilen LBI testi istatistikleri elde edilmiştir. Bulunan değerler 2'den küçük olduğundan modellerde otokorelasyon olduğu anlaşılmıştır.

Son olarak, birimler arası korelasyonu test etmek için Pesaran (2004) ve Friedman (1937) testleri gerçekleştirilmiştir. Olasılık değerlerine bakıldığında $P < 0.05$ olduğundan birimler arasında korelasyon olduğu anlaşılmıştır.

Birimler arası korelasyon, değişen varyans veya otokorelasyonun en az birinin varlığı durumunda istatistik sonuçları bundan etkilenmekte ve bu nedenle dirençli tahminciler üretmek gerekmektedir (Tatoğlu, 2016, s. 251). Bu amaçla, Huber (1967), Eicker (1967) ve White (1980) tarafından geliştirilmiş dirençli tahminciler sayesinde tutarlı tahminler elde edilmiştir.

Ekonomik özgürlüğün banka performansı için önemli olup olmadığını belirlemek amacıyla Eşitlik (1), (2) ve (3)'teki modeller dirençli tahminciler ile yeniden tahmin edilmiştir. Aynı işlem, önceki bölümde tartışılan alt indeks değişkenlerini içeren modeller için de uygulanmıştır. Bu sonuçlar, Tablo 4-5-6'da sunulmaktadır. Banka performansı ile açıklayıcı değişkenler (yalnızca içsel ve dışsal belirleyiciler) arasındaki ilişkiyi gösteren regresyon sonuçları ise Tablo 3'te ayrıca sunulmaktadır.

Tablo 3: İçsel ve dışsal belirleyicilerin banka performansına etkisi

	(4)	(5)	(6)
<i>Bağımsız Değişkenler</i>			
TKTA	-1.072 (0.000)	-4.318 (0.026)	0.249 (0.311)
lnTA	-0.056 (0.695)	3.520 (0.000)	-0.078 (0.100)
FDGTA	0.121 (0.013)	1.164 (0.001)	-0.558 (0.000)
KATK	-39.320 (0.000)	-340.241 (0.000)	-24.367 (0.000)
OTA	1.996 (0.003)	9.275 (0.000)	2.912 (0.000)
PERDFG	-0.123 (0.674)	1.322 (0.564)	-1.508 (0.000)
GDP	-0.051 (0.003)	-0.233 (0.163)	-0.069 (0.001)
INF	0.645 (0.011)	-1.533 (0.401)	0.342 (0.141)
F-istatistiği	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Gözlem Sayısı	368	368	368

Tablo 3'e göre, TKTA, (4) ve (5) numaralı modeller için istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlı ve negatif etkiye sahip bulunmuştur. Model (6) için anlamlı bulunmamıştır. Krediler bankalar için temel gelir kaynağı olmakla birlikte özellikle kredi genişlemesiyle birlikte daha alt gelir grubundaki müşterilere kredi kullanırlmış ve geri ödemede sıkıntılar ortaya çıkmışsa bu durum bankayı likidite riski ile karşı karşıya bırakabilmektedir. Bu nedenle, artan sermaye ihtiyacı banka performansını olumsuz etkileyebilmektedir. Nitekim, ABD'de 2008 yılında yaşanan mortgage krizinde bazı finans kuruluşları likidite krizine sürüklenmiştir.

Banka büyüklüğüne işaret eden lnTA ile bankanın performansı arasındaki ilişkinin model (5) için %5 düzeyinde anlamlı ve pozitif olması, Spathis, Kosmidou ve Doumpos (2002) ile Goddard vd. (2004) sonuçlarını desteklemektedir. Sonuç, bankaların ölçek ekonomisinden faydalandıklarını ve bunu performansa yansıttıklarını göstermiştir. Ancak, model (4) ve (6) için sonuçlar %5 düzeyinde anlamsız çıkmıştır.

FDGTA değişkeninin model (6) dışında pozitif etkiye sahip olduğu ve tüm regresyon modellerinde istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlı çıktığı görülmektedir. Sonuçlar, gelirlerinin daha büyük bir kısmını ücrete dayalı hizmetler gibi faiz dışı kaynaklardan elde eden bankaların daha yüksek bir kârlılık düzeyi yakalama eğiliminde olduğunu göstermektedir. Ampirik bulgular, Sufian ve Habibullah (2010a) tarafından yapılan daha önceki çalışmaya destek sağlamaktadır.

Beklendiği gibi, KATK'nin banka kârlılığı ile negatif bir ilişkisi olması ve tüm regresyon modellerinde istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlı olması, kredi riski yüksek bankaların daha düşük kârlılık seviyeleri sergilediğini göstermektedir. Bu sonuçlar, Türk bankacılığının kredi riski yönetimine daha fazla odaklanması gerektiğine işaret etmektedir. Ayrıca, takip edilen şüpheli durumdaki krediler için karşılık ayırmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu da bankaların kredi riskini daha etkin bir şekilde değerlendirmelerine ve tehlikeli risklere maruz kalmaktan kaçınmalarına yardımcı olacaktır. Bu sonuç Kosmidou (2008) ile Sufian ve Habibullah (2011)'i destekler niteliktedir.

Sermaye gücünü belirten OTA'nın banka performansı ile pozitif bir ilişki sergilediği ve %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Sonuç, sermaye gücü yüksek bankaların daha düşük iflas etme maliyetleriyle karşı karşıya kaldıkları, fonlama maliyetlerini düşürdükleri veya daha az finansmana ihtiyaç duyarak daha yüksek kârlılık sağladığı argümanını destekleyen önceki çalışmalarla (Isik ve Hassan (2003), Goddard vd. (2004), Kosmidou (2008)) tutarlı çıkmıştır. Bununla birlikte, güçlü sermaye yapısı, istikrarsız makroekonomik koşullar altında finansal krizlere dayanmak için hem bankalar hem de mevduat sahipleri açısından ek güvence sağladığından, gelişmekte olan ekonomilerde bunun bankalar için elzem olduğu düşünülmektedir. Çalışmada, PERDFG değişkeni (4) ve (5) numaralı modeller için anlamlı bulunmamıştır. Model (6)'da beklendiği gibi istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Türkiye'deki mevduat bankalarının performansının makroekonomik koşulların etkisine ilişkin sonuçların karışık olduğu gözlenmiştir. Ampirik bulgular, GDP'nin (4) ve (6) numaralı modeller için banka performansı ile istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişkiye sahip olduğunu göstermektedir. INF ise (4) numaralı regresyon modelinde %5 düzeyinde pozitif işaret göstermiş ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Model (5) ve (6)'da anlamsız çıkmıştır. %1 güven aralığında ise INF'nin her üç modelde de anlamsız çıktığı görülmektedir. Ekonomik özgürlük değişkenleri kontrol edildiğinde, GDP değişkeninin istatistiksel olarak anlamlı ve negatif olması, INF değişkeninin ise anlamsız çıkması diğer bir ifadeyle açıklayıcı gücünü kaybetmesi, makroekonomik koşulların özgürlük düzeyi üzerindeki etkisinin konjonktür karşıtı olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 4: Ekonomik özgürlüğün ve alt indekslerin banka performansına etkisi-ROAA

	(1)	(1a)	(1b)	(1c)
Bağımsız Değişkenler				
TKTA	-0.827 (0.000)	-0.839 (0.000)	-0.859 (0.000)	-0.793 (0.000)
lnTA	0.308 (0.000)	0.268 (0.000)	0.269 (0.000)	0.296 (0.000)
FDGTA	0.135 (0.000)	0.165 (0.000)	0.159 (0.000)	0.152 (0.000)
KATK	-41.742 (0.000)	-42.309 (0.000)	-41.816 (0.000)	-42.910 (0.000)
OTA	1.748 (0.000)	1.592 (0.000)	1.628 (0.000)	1.623 (0.000)
PERDFG	-0.128 (0.541)	-0.307 (0.148)	-0.298 (0.162)	-0.199 (0.342)
GDP	-0.052 (0.001)	-0.62 (0.000)	-0.059 (0.000)	-0.060 (0.000)
INF	0.355 (0.034)	0.323 (0.060)	0.196 (0.277)	0.379 (0.025)
Ekonomik Özgürlük				
OF	-0.104 (0.000)	-	-	-
BF	-	0.044 (0.076)	-	-
MF	-	-	-0.030 (0.221)	-
FF	-	-	-	-0.046 (0.000)
F-istatistiği	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Gözlem Sayısı	368	368	368	368

Tablo 5: Ekonomik özgürlük ve alt indekslerin banka performansına etkisi-ROEA

	(2)	(2a)	(2b)	(2c)
Bağımsız Değişkenler				
TKTA	-3.439 (0.066)	-0.369 (0.062)	-3.891 (0.046)	-2.882 (0.128)
lnTA	4.125 (0.000)	3.553 (0.000)	3.572 (0.000)	3.979 (0.000)
FDGTA	0.682 (0.047)	1.108 (0.001)	1.021 (0.004)	0.917 (0.007)
KATK	-332.406 (0.000)	-340.401 (0.000)	-333.458 (0.000)	-349.362 (0.000)
OTA	11.648 (0.000)	9.429 (0.000)	9.953 (0.000)	9.912 (0.000)
PERDFG	3.448 (0.122)	0.945 (0.679)	1.050 (0.646)	2.508 (0.260)
GDP	-0.113 (0.483)	-0.253 (0.128)	-0.217 (0.194)	-0.234 (0.146)
INF	-0.353 (0.841)	-0.846 (0.646)	-2.600 (0.181)	0.065 (0.971)
Ekonomik Özgürlük				
OF	-1.481 (0.000)	-	-	-

BF	-	0.593 (0.027)	-	-
MF	-	-	-0.432 (0.109)	-
FF	-	-	-	-0.693 (0.000)
F-istatistiği	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Gözlem Sayısı	368	368	368	368

Tablo 6: Ekonomik özgürlük ve alt indekslerin banka performansına etkisi-NIM

	(3)	(3a)	(3b)	(3c)
Bağımsız Değişkenler				
TKTA	0.361 (0.128)	0.378 (0.124)	0.349 (0.155)	0.439 (0.067)
lnTA	-0.001 (0.978)	-0.071 (0.126)	-0.066 (0.163)	-0.017 (0.709)
FDGTA	-0.619 (0.000)	-0.569 (0.000)	-0.592 (0.000)	-0.591 (0.000)
KATK	-23.371 (0.000)	-24.398 (0.000)	-22.772 (0.000)	-25.574 (0.000)
OTA	3.213 (0.000)	2.941 (0.000)	3.071 (0.000)	2.996 (0.000)
PERDFG	-1.237 (0.000)	-1.580 (0.000)	-1.572 (0.000)	-1.351 (0.000)
GDP	-0.542 (0.009)	-0.073 (0.001)	-0.065 (0.002)	-0.069 (0.000)
INF	0.492 (0.029)	0.474 (0.041)	0.091 (0.000)	0.554 (0.015)
Ekonomik Özgürlük				
OF	-0.188 (0.000)	-	-	-
BF	-	0.114 (0.001)	-	-
MF	-	-	-0.101 (0.003)	-
FF	-	-	-	-0.091 (0.000)
F-istatistiği	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Gözlem Sayısı	368	368	368	368

Tablo 4, 5 ve 6'nın ilk sütunlarında sunulan ampirik bulgular, OF'nin Türk bankacılığının performansı üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ampirik bulgular sürpriz olarak nitelendirilebilir. Çünkü, ekonomik özgürlük ve banka performansı arasındaki ilişki üzerine yapılan araştırmaların büyük çoğunluğu (Sufian ve Habibullah (2010b), Chortareas vd. (2013) ve Asteriou vd. (2021)) değişkenler arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Böyle bir sonuca neden olan birkaç faktör olabilir: Öncelikle, ekonomik özgürlük arttıkça rekabetin artması, faiz marjları üzerinde baskı yaratabilmektedir. Bu durumdan faiz dışı gelir kaynaklarını çeşitlendiremeyen

bankaların kârlılığı olumsuz etkilenebilmektedir. Buna ek olarak, ekonomik özgürlük arttıkça bankaların maruz kaldığı regülasyon ve denetimlerin azalması söz konusu olabileceğinden bu durum bankaların risk alma iştahlarının artmasına, kötü kredilerin çoğalmasına, dolayısıyla maruz kalınan risklerin artmasına neden olabilmektedir. Örneğin, ekonomik özgürlüğün artması ile birlikte finansal piyasalardaki dalgalanmaların ve bu dalgalanmaların şiddetinin artması, bankaların performansını olumsuz etkileyebilmektedir. Nitekim Santoso vd. (2021), finans sektöründe daha düşük derecede özgürlüğe sahip ülkelerdeki bankaların performanslarının artma eğiliminde olduğunu belirtmişlerdir.

BF'nin bankaların performansı üzerindeki etkisine ilişkin olarak, Tablo 4, 5 ve 6'nın ikinci sütunlarında sunulan ampirik bulgular, BF katsayısının pozitif ve %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir (1a modeli için %10 düzeyinde anlamlı). Sonuçlar, Türkiye gibi gelişmekte olan bir ekonomide daha fazla iş kurma, lisans alma ve iş kapatma becerisinin banka performansını artırdığına işaret etmektedir. Bu sonuç, Sufian ve Habibullah (2011) ve Ghosh (2016) bulgularını desteklemektedir.

MF'nin etkisine bakıldığında (Tablo 4, 5 ve 6'nın üçüncü sütunları), ilginç bir şekilde değişken sadece (3b) modeli için istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Katsayısı negatif çıkmıştır. Ampirik bulgular, daha yüksek (düşük) parasal özgürlüğün, bankaların net faiz marjlarını azalttığını (artırdığını) ve hükümet müdahalesini desteklediğini açıkça göstermektedir. Literatürde benzer bir sonuç Sufian ve Kabir Hassan (2011) ile Sufian ve Habibullah (2010a) tarafından aksi sonuç ise Sufian ve Habibullah (2011) ve Ghosh (2016) tarafından ortaya konmuştur.

Şüphesiz ki, ekonomik birimlerin yatırım, tasarruf ve diğer uzun vadeli planlar yapmasına yardımcı olması sebebiyle istikrarlı ve güvenilir bir para politikası iş ortamı için çok önemli görülmektedir. Yüksek enflasyon oranları yalnızca satın alım gücünü düşürmekle kalmamakta, aynı zamanda fiyatlandırmayı bozmakta, kaynakları yanlış tahsis etmekte ve iş yapma maliyetini yükseltmektedir. Ayrıca, bir ülkenin para biriminin değeri büyük ölçüde hükümetinin para politikasından etkilenmektedir. Fiyat istikrarını sağlamaya çalışan ve enflasyonu sınırlayan bir para politikası piyasa fiyatlarına güveni sağlamaktadır.

Türkiye ekonomisi bağlamında, genel olarak fiyatlar piyasa tarafından belirlense de son dönemlerde hükümet piyasa sistemine para cezalarıyla, sözlü ikazlarla ve zabıta tedbirleriyle müdahale ederek aşırı fiyat artışlarını önlemeye çalışmaktadır. Sonuç olarak, MF'nin negatif katsayısı, yani parasal özgürlüğün sınırlandırılması, hükümetin piyasaya müdahalesini desteklemekte, fiyat, faiz ve döviz kuru kontrollerinin Türk bankacılık sektörünün performansı üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır.

Beklentinin aksine, FF değişkeninin katsayısı regresyon modelinde negatif çıkmıştır. Yani, bankacılık güvenliğinin yanı sıra devlet kontrolünden bağımsızlığın Türkiye'deki mevduat bankalarının performansı

üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Piyasalar, arz ve talep tarafından yönlendirilerek fiyatlar hakkında gerçek zamanlı bilgi sağlamaktadır. Bu sürecin sağlıklı işleyebilmesi piyasada şeffaflık ve dürüstlüğe dayanmaktadır. Dolayısıyla, finansal piyasalarda şeffaflık ve dürüstlük sağlamaktan öteye giden devlet bankacılığı anlayışı ve finansal düzenlemeler verimsizliği artırabilmekte ve rekabeti sınırlandırabilmektedir (Sufian ve Habibullah, 2011, s. 269). Örneğin, hükümet hisse senedi piyasasına müdahale ederse, piyasa ekonomisinin en temel ilkesine karşı gelerek sermayenin fiyatlandırılmasına müdahale etmiş olmaktadır. Bu da borsada işlem yapan milyonlarca yatırımcının tercihini görmezden gelmek anlamı taşımaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, panel veri tekniğini kullanarak, ekonomik özgürlüğün 2006–2021 yılları arasında Türkiye’deki mevduat bankalarının performansı üzerindeki etkisini incelemektedir. Daha büyük ve daha güçlü sermayeye sahip bankaların nispeten daha yüksek performans sergiledikleri ortaya çıkmıştır. Ampirik bulgular, yüksek kredi riskinin banka performansı üzerinde olumsuz etki yarattığını desteklemektedir. İncelenen dönem boyunca genel ekonomik özgürlüğü ve alt indekslerini kontrol ettiğimizde, sonuçlar makroekonomik koşulların GDP açısından Türkiye’de bankacılık sektörünün performansı üzerinde olumsuz etkisi olduğunu göstermektedir. Öte yandan, INF’nin herhangi bir etkisi ise saptanamamıştır.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular, OF’nin Türk mevduat bankacılığının performansı üzerinde ilginçtir ki olumsuz etkiler yarattığını vurgulamaktadır. Katsayının negatif işareti, bankaların faaliyetlerinde daha yüksek (düşük) özgürlüğün performansı kötüleştirdiğini (iyileştirdiğini) göstermektedir. OF arttıkça daha gevşek düzenleme ve denetim olursa, bankalar daha fazla riskli işleme yönlenebilmekte ve bu risk iyi yönetilmediğinde de performans olumsuz etkilenebilmektedir. Benzer bir durumun, artan rekabet nedeniyle faiz marjlarının daralması durumunda gelir çeşitlendirmesi yapamayan bankaların da başına gelebileceği düşünülmektedir.

Bir ekonomide yeni iş kurma konusunda tanınan daha fazla özgürlük hem girişimciler hem de bankalar açısından yeni iş fırsatlarının doğması anlamı taşımaktadır. Bu doğrultuda, çalışmada BF’nin artmış olmasının Türkiye’deki bankaların performansı üzerinde önemli bir pozitif etkiye sahip olduğu sonucu bulunmuştur.

İlginç bir şekilde, sadece net faiz marjını ilgilendiren (3b) modelinde MF’nin etkisinin negatif olması (diğer modellerde anlamsız çıkmıştır), daha yüksek (düşük) para politikası bağımsızlığının bankaların kârlılığını azalttığına (arttırdığına) işaret ederek, hükümet müdahalelerinin sektör için faydalı olduğunu göstermiştir. Özünde, müdahalesiz fiyat istikrarı serbest piyasa için ideal bir durum olsa da bu çalışmadan

elde edilen ampirik bulgular devletin piyasalara müdahalesini açıkça desteklemektedir. Öte yandan, diğer ekonomik özgürlük değişkenleri kontrol edildiğinde, FF değişkeninin de bankaların performansı üzerindeki etkisinin negatif olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmanın bulguları sadece bankaların iç paydaşlarını değil, merkez bankaları, bankalar birlikleri, hükümetler ve diğer mali kurumlar gibi çok sayıda paydaşı ilgilendirmektedir. Ayrıca, bulguların ekonomik özgürlüğün bankacılık sektörünün performansı üzerindeki etkisini göz önünde bulunduran diğer ülkelerdeki politika yapıcılar ve finansal kurumlar için de önemli olacağı düşünülmektedir. Hemen hemen tüm gelişmekte olan piyasalarda olduğu gibi, Türkiye’de de bankalar en önemli finansal aracı kurumlar olarak faaliyet göstermektedir. Aracılık yapma, kaynakların etkin kullanımını sağlama, dış ticarete destek olma, para ve maliye politikalarının yürütülmesine yardımcı olma gibi birçok önemli işlevi yerine getirerek fon akışını yönlendirmektedirler. Bu nedenle, sektörün sağlıklı bir yapıda olması ekonominin refahı açısından büyük önem taşımaktadır. Sonuç olarak, Türkiye’de işlem yapan mevduat bankalarının ülkedeki ekonomik özgürlük düzeyini ve bu düzeyin performansları üzerindeki etkisini dikkate almaları gerektiği düşünülmektedir.

Gelecek araştırmalar açısından, kârlılığı, likiditeyi, aktif kalitesini, sermaye yeterliliğini gösteren daha farklı değişkenler ile döviz kurları gibi diğer makroekonomik değişkenler kullanılarak analizler yapılabilir. Öte yandan, yerli ya da yabancı sermayeli bankalar için ekonomik özgürlüklerin performansa etkisi ayrı ayrı incelenebilir. Yöntem olarak daha farklı istatistiksel teknikler uygulanabilir. Elde edilecek olan yeni bulgulara dayanarak farklı çıkarımlar ve öneriler geliştirilebilir.

YAZAR BEYANI / AUTHOR STATEMENT

Araştırmacı(lar) makaleye ortak olarak katkıda bulunduğunu bildirmiştir. Araştırmacı(lar) herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

KAYNAKÇA

- Abugamea, G. (2021). *Determinants of Islamic banking profitability: Empirical evidence from Palestine* MPRA Paper No. 107527). https://mpra.ub.uni-muenchen.de/107527/1/MPRA_paper_107527.pdf/ adresinden erişildi.
- Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. (2002). Reversals of fortune: geography and institutions in the making of the modern world income distribution. *The Quarterly Journal of Economics*, 117(4), 1231-1293.
- Acemoglu, D. (2008). Oligarchic versus democratic societies. *Journal of the European Economic Association*, 6(1), 1-44.

- Adkins, L., Moomaw, R., & Savvides, A. (2002). Institutions, freedom and technical efficiency. *Southern Economic Journal*, 69(1), 92-108.
- Akinci, M., Akinci, G. Y., & Yilmaz, Ö. (2015). The relationship between central bank independence, financial freedom, and economic growth: A panel ARDL bounds testing approach. *Central Bank Review*, 15(3), 1-14.
- Alper, D., & Anbar, A. (2011). Bank specific and macroeconomic determinants of commercial bank profitability: Empirical evidence from Turkey. *Business and Economics Research Journal*, 2(2), 139-152.
- Altman, M. (2008). How much economic freedom is necessary for economic growth? Theory and evidence. *Economics Bulletin*, 15(2), 1-20.
- Altunbaş, Y., Gardener, E. P. M., Molyneux, P., & Moore, B. (2001). Efficiency in European banking. *European Economic Review*, 45, 1931-1955.
- Asteriou, D., Pilbeam, K., & Tomuleasa, I. (2021). The impact of corruption, economic freedom, regulation and transparency on bank profitability and bank stability: Evidence from the Eurozone area. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 184, 150-177.
- Ayal, E. B., & Karras, G. (1998). Components of economic freedom and growth: An empirical study. *The Journal of Developing Areas*, 32(3), 327-338.
- Baltagi B., H., & Wu, P. X. (1999). Unequally spaced panel data regressions with AR (1) disturbances. *Econometric Theory*, 15, 814-823.
- Barth, J. R., Caprio, G. J., & Levine, R. (2006). *Rethinking bank regulation: Till angels govern*. New York: Cambridge University Press.
- Baum, C., Çağlayan, M., & Xu, B. (2020). The impact of uncertainty on financial institutions: A cross country study. *International Journal of Finance & Economics*, 26(3), 3719-3739.
- Beach, W. W., & Kane, T. (2008). Methodology: measuring the 10 economic freedoms. *2008 index of economic freedom* (s. 39-56) içinde. Washington D.C. ve New York: Heritage Foundation ve Wall Street Journal.
- Bhargava, A., Franzni, L., & Narendranathan, W. (1982). Serial correlation and fixed effect models. *The Review of Economic Studies*, 49, 533-549.
- Bjornskov, C. (2016). Economic freedom and economic crises. *European Journal of Political Economy*, 45, 11-23.
- Blau, B. (2017). Economic freedom and crashes in financial markets. *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money*, 47, 33-46.
- Brown, M. B., & Forsythe, A. B. (1974). The small sample behavior of some statistics which test the equality of several means. *Technometrics*, 16, 126-132.
- Chortareas, G., Garza-Garcia, J., & Girardone, C. (2012). Competition, efficiency and interest rate margin in Latin American banking. *International Review of Financial Analysis*, 24, 93-103.

- Chortareas, G. E., Girardone, C., & Ventouri, A. (2013). Financial freedom and bank efficiency: Evidence from the European Union. *Journal of Banking & Finance*, 37(4), 1223-1231.
- Claessens, S., & Laeven, L. (2004). What drives bank competition? Some international evidence. *Journal of Money, Credit and Banking*, 36(3), 563-583.
- DeHaan, J., & Sturm, J. E. (2000). On the relationship between economic freedom and economic growth. *European Journal of Political Economy*, 16(2), 215-241.
- Demirgüç-Kunt, A., Laeven, L., & Levine, R. (2004). Regulations, market structure, institutions, and the cost of financial intermediation. *Journal of Money, Credit and Banking*, 36, 593-622.
- Eicker, F. (1967). Limit theorems for regressions with unequal and dependent errors. L. Le Cam & J. Neyman (Editörler), *Proceedings of the fifth Berkeley Symposium on Mathematical Statistics and Probability* (s. 59-82). Berkeley: University of California Press.
- Friedman, M. (1937). The use of ranks to avoid the assumption of normality implicit in the analysis of variance. *Journal of the American Statistical Association*, 32(200), 675-701.
- Ghosh, S. (2016). Does economic freedom matter for risk-taking? Evidence from MENA banks. *Review of Behavioral Finance*, 8(2), 114-136.
- Giavazzi, F., & Tabellini, G. (2005). *Economic and political liberalizations* (Cesifo Working Paper No. 1249). https://www.cesifo.org/DocDL/cesifo1_wp1249.pdf adresinden erişildi.
- Goddard, J., Molyneux, P., & Wilson, J. (2004). Dynamic of growth and profitability in banking. *Journal of Money, Credit and Banking*, 36(6), 1069-1090.
- Gropper, D. M., Jahera, J. S., & Park, J. C. (2015). Political power, economic freedom and Congress: Effects on bank performance. *Journal of Banking & Finance*, 60, 76-92.
- Heckelman, J. C., & Knack, S. (2009). Aid, economic freedom and growth. *Contemporary Economic Policy*, 27(1), 46-53.
- Houston, J. F., Lin, C., Lin, P., & Ma, Y. (2010). Creditor rights, information sharing, and bank risk taking. *Journal of Financial Economics*, 96(3), 485-512.
- Huber, P., J. (1967). The behavior of maximum likelihood estimates under non standart conditions. L. Le Cam & J. Neyman (Editörler), *Proceedings of the fifth Berkeley Symposium in Mathematical Statistics and Probability 1*. (s. 221-233). Berkeley: University of California Press.
- IMF (International Monetary Fund) (2023). World economic outlook database [Veri dosyası]. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2022/April/> adresinden erişildi.
- Isik, I., & Hassan, M. K. (2003). Efficiency, ownership and market structure, corporate control and governance in the Turkish banking industry. *Journal of Business Finance and Accounting*, 30(9-10), 1363-1421.
- Kara, A. Ç., Babuşçu, Ş., & Hazar, A. (2021). Türkiye'deki büyük ölçekli mevduat bankalarında faiz dışı gelirlerin banka performansına etkisi. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 62-72.

- Karan, M. B. (2022). *Para, banka ve finansın sırları: Tapınak şövalyelerinden modern çağlara*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Khan, M. A., Islam, M. A., & Akbar, U. (2021). Do economic freedom matters for finance in developing economies: A panel threshold analysis. *Applied Economics Letters*, 28(10), 840-843.
- Kosmidou, K., (2008). The determinants of banks' profits in Greece during the period of EU financial integration. *Managerial Finance*, 34(3), 146-159.
- La Porta, R., De Silanes, F. L., Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1997). Legal determinants of external finance. *Journal of Finance*, 52(2), 1131-1150.
- Levene, H. (1960). Robust tests for equality of variances. Olkin I., Ghurye G., Hoeffding W., Madow W. G. ve Mann H. B. (Editörler). *Contributions to probability and statistics* içinde (s. 278-292). Stanford, California: Stanford University Press.
- Lin, K. L., Doan, A. T., & Doong, S. C. (2016). Changes in ownership structure and bank efficiency in Asian developing countries: the role of financial freedom. *International Review of Economics & Finance*, 43, 19-34.
- Mayer, C., & Sussman, O. (2001). The assessment: finance, law, and growth. *Oxford Review of Economic Policy*, 17(4), 457-466.
- Miller, S. M., & Noulas, A. (1997). Portfolio mix and large bank profitability in the USA. *Applied Economics*, 29(4), 505-512.
- Papanikolaou, N. I. (2019). How changes in market conditions affect screening activity, credit risk, and the lending behaviour of banks. *The European Journal of Finance*, 25(9), 856-875.
- Perry, P. (1992). Do banks gain or lose from inflation. *Journal of Retail Banking*, 14(2), 25-40.
- Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. (Cambridge Working Papers in Economics No 0435). doi: 10.17863/CAM.5113.
- Rodrik, D. (2019). *Daha adil daha makul bir küresel ekonomi mümkün mü?* İstanbul: Domingo Yayıncılık.
- Roychoudhury, S., & Lawson, R. A. (2010). Economic freedom and sovereign credit ratings and default risk. *Journal of Financial Economic Policy*, 2(2), 149-162.
- Santoso, W., Yusgiantoro, I., Soedarmono, W., & Prasetyantoko, A. (2021). The bright side of market power in Asian banking: Implications of bank capitalization and financial freedom. *Research in International Business and Finance*, 56, 1-11.
- Shahabadi, A., & Samari, H. (2013). The Effect of Economic Freedom on Bank Performance. *Iranian Journal of Economic Studies*, 2(1), 123-142.
- Spathis, Ch., Kosmidou, K., & Doumpos, M. (2002). Assessing profitability factors in the Greek banking system: a multicriteria methodology. *International Transactions in Operational Research*, 9(5), 517-530.

- Sufian, F., & Habibullah, M. S. (2010a). Does economic freedom fosters banks' performance? Panel evidence from Malaysia. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 6(2), 77-91.
- Sufian, F., & Habibullah, M. S. (2010b). Has economic freedom fostered bank performance? Panel evidence from China. *China Economic Journal*, 3(3), 255-279.
- Sufian, F., & Habibullah, M. S. (2011). Opening the black box on bank efficiency in China: Does economic freedom matter? *Global Economic Review*, 40(3), 269-298.
- Sufian, F., & Kabir Hassan, M. (2011). *Economic freedom and bank intermediation spreads: Do countries level of economic development make a difference?* https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1931090 adresinden erişildi.
- Tatoğlu, F. Y. (2016). *Panel veri ekonometrisi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Türkiye Bankalar Birliği (2023). İstatistiki raporlar [Veri dosyası]. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59/> adresinden erişildi.
- The Heritage Foundation. (2023a). Explore the data [Veri dosyası]. www.heritage.org/index/ adresinden erişildi.
- The Heritage Foundation. (2023b). *2023 index of economic freedom*. Washington D.C.: The Heritage Foundation.
- White, H. (1980). A heteroskedasticity-consistent covariance matrix estimator and a direct test for heteroskedasticity. *Econometrica*, 48, 817-838.
- Yağcılar, G. G., & Kalaycı, Ş. (2020). Türk bankacılık sektöründe net faiz marjının mikro-belirleyicileri: küresel mali krizin etkileri. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 7-34.